

Veturliði Óskarsson og Þorsteinn G. Indriðason

„Handboltinn að handbolta yfir sig“

Merking og myndun sagna í orðasambandinu *að X-a yfir sig*

1 Inngangur

Myndun sagna af orði í öðrum orðflokki án afleiðsluviðskeytis er ekki ný af nálinni og tíðkaðist í eldra máli og á síðari öldum, t.d. *vatn* > *vatna*, *skór* > *skóa*.¹ Þessi tegund orðmyndunar hefur orðið meira áberandi á undanförunum árum og tengist það sennilega breyttri málnotkun og breyttum viðmiðunum um málið, m.a. vegna tilkomu samfélagsmiðla og við síaukin áhrif þeirra.²

Algengust er myndun sagna af nafnorðum en orðmyndunarleg tengsl við flesta aðra orðflokka eru möguleg þótt þau séu fátíðari. Skýr dæmi um þannig tengsl eru *þú* > *þúa* og *þér* > *þéra* um afleiðslu af fornafrni og ekki þarf að leita lengi til að finna dæmi í nútímamáli um afleiðslu af lýsingarorði, t.d. *þver* > *þvera*. Aðskeytislaus orðmyndun

¹ Við þökkum ritstjórum og tveimur ónefndum ritrýnum fyrir góðar athugasemdir. Einnig viljum við þakka Katrínu Axelsdóttur fyrir yfirlestur á upphaflegri gerð. Allt sem missagt kann að vera skrifast á okkar reikning. Fyrirsögn greinarinnar er sótt í dæmi af samfélagsmiðlinum *Twitter* 2017.

² Athugunin er sprottin af annarri rannsókn undirritaðra á helstu einkennum aðskeytislausrar orðmyndunar (Þorsteinn G. Indriðason og Veturliði Óskarsson, væntanlegt).

er nefnd *konversion* eða *konvertering* í frændmálunum og *conversion* eða *zero derivation* á ensku.³

Í íslensku eru fá sagnaviðskeyti til.⁴ Við sagnmyndun er hægt að notast við aðskeytislausu orðmyndun sem byggist á því að mynda sögn af stofni orðs án viðskeyta. Slík orðmyndun getur getið af sér orð af flestum orðflokkum eins og áður sagði, en hún hefur vissar takmarkanir. Markmiðið hér er að skoða nánar virknina í íslensku á síðustu árum innan þröngs ramma sem valinn var til athugunar, sem er orðasambandið *SÖGN + yfir sig*,⁵ um það bil í merkingunni ‘að gera of mikið (af einhverju)’. Þetta orðasamband er ekki nýtt og dæmi er að finna frá 18. öld um *vaxa yfir sig* (1719), *drekka yfir sig* (1779) og *borða yfir sig*, *sofa yfir sig* koma fyrir frá miðri 19. öld (ROH). Í blöðum og tímaritum sem skoðuð voru fyrir þessa rannsókn (*tímarit.is*) komu í ljós rúmlega 30 sagnir frá um 1860 til 2020 í þessu samhengi (sjá 4.1, dæmi (4)). Á undanförnum árum virðist notkun þessarar sagnmyndunar hafa aukist mjög ef marka má samfélagsmiðla eins og *Twitter* (X). Er nú unnt að nota fleiri sagnir í orðasambandinu en áður var og er þar einkum um að ræða fjölmargar nýjar sagnir, nýmyndaðar við aðskeytislausu orðmyndun; það eru þær sagnir sem rannsóknin snýst fyrst og fremst um.

Ýmis nafnorð geta tekið þátt í aðskeytislausri orðmyndun í orðasambandinu *SÖGN + yfir sig*, og á það bæði við um samnöfn og sérnöfn. Myndun sagna af nafnorðum er mjög virk en ákveðnar merkingarlegar hömlur eru þó til staðar. Einnig er hægt að mynda sagnir af lýsingarorðum, atviksorðum, upphrópunum og jafnvel heilum frösom en í minna mæli þó. Hins vegar ber ekki að líta á orðasambandið sem eina myndunarlega heild þótt vera kunni að sögn sé oft mynduð sérstaklega í þessu samhengi því að sumar sagnanna eru einnig til utan orðasambandsins. Orðmyndunin er því eitt fyrirbæri og hið setningarlega samhengi annað þó að tengsl séu þarna á milli og orðasambandið á sinn hátt einhvers konar hluti af orðmyndunarferlinu.

Nokkur dæmi um aðskeytislausu orðmyndun af ýmsum orðflokk-

³ Rétt er að taka fram að nafnháttarendingin *-a* í íslensku (*-u* í *skulu* og *munu* og *-ð* í sögnum eins og *fú*, *ná*) er talin til beygingarinnar og ekki litið á hana sem orðmyndunarviðskeyti. Hið sama er venjulega talið eiga við um *-a* og *-e* í nafnhætti sagna í norrænu frændmálunum, sbr. t.d. Josefsson (1997:47, 107) um sænsku og (Fleischer og Barz 2012:88) um nafnháttarendinguna *-en* í þýsku.

⁴ Nefna má virka viðskeytið *-væða* í nútímamáli (*umhverfisvæða*) og t.d. *-na* (*blána*) og *-ka* (*seinka*) sem hafa takmarkaða virkni.

⁵ Sjá athugasemd í 3. kafla um val á þessu orðasambandi til leitar.

um eða frösúm má sjá í (1), öll úr safni sem dregið var saman fyrir þessa rannsókn:

- (1) a. no., samnafn: **fótbolta** yfir sig; **pappakassa** yfir sig
- b. no., sérnafn: [Gunn Helga var að] **Gunna Helga** yfir sig; [Liverpool var að] **Liverpoola** yfir sig
- c. lo.: **bleika** yfir sig; **sniðuga** yfir sig
- d. ao.: **hægra** yfir sig
- e. uh.: **ó-a** yfir sig; **vúhúa** yfir sig
- f. frasi: **Skreytum Húsa** yfir sig; **appelsínugulaviðvara** yfir sig

Í (1b) sést ákveðið einkenni á þessari orðmyndun þegar sögnin er mynduð af sérnafni, en þá er algengt að sérnafnið (t.d. nafn persónu, heiti knattspyrnuliðs) sé bæði gerandi/frumlag og ílag sagnorðsins og nafnorðsstofninn því tvítekinn. Er þá iðulega erfitt að átta sig á merkingu sagnarinnar sem ýjar að einhverju sem ætti að búa í frumlaginu eða vera einkennandi fyrir það (sjá nánar um þetta í 5. kafla).

Rannsóknarefnið snýr að þessu sambandi sagnar og forsetningarliðar og túlkun merkingar í þeim sögnum sem þar koma við sögu. Margar sagnir sem komu í ljós við dæmasöfnunina eru vafalítið mörgum illskiljanlegar í því litla samhengi sem þær birtast í. Einhverjir kynnu að vilja líta á þær sem lítilsverðar stakmyndanir í sérstöku setningarsamhengi sem verða til og hverfa um leið og eiga sér lítið eða ekkert framhaldslíf í tungumálinu. En einmitt slíkar stakmyndanir (*hapax legomena*) eru taldar lýsandi dæmi um lifandi virkni orðmyndunarreglna (sjá t.d. Eiesland 2016; Alonso og Villalta 2014; Pierrehumbert og Granell 2018; Hein og Engelberg 2018; sjá nánari umfjöllun í 6. kafla) og eru sagnirnar sem hér koma við sögu, og almennt allt sem snýr að myndun þeirra, góð staðfesting á virkni þeirrar orðmyndunar sem hér verður fjallað um. Enn fremur skal þess getið að nánari athugun á sögnunum leiddi í ljós að yfir 60% þeirra geta einnig komið fyrir í öðru setningarsamhengi og eru því ekki einungis bundnar við orðasambandið **SÖGN + yfir sig**. Hér verður sjónum aðallega beint að sjálfu orðasambandinu og myndun og merkingu sagna þar.

Okkur er ekki kunnugt um að sérstaklega hafi verið fjallað um einmitt þetta efni áður nema lítillega í pistli eftir Eirík Rögnvaldsson (2020) og í grein eftir Gast o.fl. (2025). Í þeirri síðarnefndu er fjallað

um tvær aðferðir til að sýna óhóf (e. *excess*), annars vegar með SÖGN + *yfir sig*, eins og fjallað er um hér og snýr að geranda sagnar, og hins vegar með *of* + SÖGN (t.d. *Sara ofbakaði kökuna*) þar sem „óhófið“ snýr að andlagi sagnar. Greinin er fyrst og fremst merkingarfræðileg og setningafræðileg og skarast lítið við umfjöllun okkar. Greining Gast o.fl. á merkingu SÖGN + *yfir sig* og sambærilegu orðalagi í öðrum tungumálum er yfirgripsmikil og fróðleg, sjá einkum bls. 13–17 fyrir þá sem vilja kafa dýpra en gert er hér í kjarna þeirrar merkingar sem býr í þessu orðalagi. Stundum eru niðurstöður þeirra þó ekki fyllilega þær sömu og okkar (sjá athugasemd í kafla 4.2.5).

Meðal þess sem reynt verður að varpa ljósi á hér eru eftirtalin atriði:

- (2) a. Umfang og virkni orðmyndunarinnar
- b. Orðflokkar þeirra orða sem taka þátt í orðmynduninni
- c. Merking og túlkun sagna í orðasambandinu
- d. Skipting á milli sagna sem myndaðar eru af innlendum og erlendum orðum

Greinin er byggð upp á þann hátt að í 2. kafla er fjallað um fræðilegan bakgrunn rannsóknarinnar. Í 3. kafla verður greint frá rannsóknargögnum sem notuð voru. Í 4. kafla er sagt frá flokkun og greiningu dæma úr dæmasafni. Í 5. kafla verður fjallað um merkingu og túlkun og í 6. kafla um virkni orðmyndunarinnar. Í 7. kafla eru helstu niðurstöður dregnar saman.

2 Aðskeytislaus orðmyndun

Þegar rætt er um orðmyndun er oftast átt við samsett orð eða afleidd orð með forskeytum og viðskeytum. Eins og nefnt hefur verið er til önnur tegund orðmyndunar, þ.e. aðskeytislaus orðmyndun án þess að bætt sé við forskeytum, viðskeytum eða öðrum liðum. Innlegðin í slíka orðmyndun getur verið einföld orð, afleidd orð, samsett orð og setningarhlutar. Lítið hefur verið fjallað um þessa tegund orðmyndunar í íslensku (sjá þó stuttar umfjallanir hjá Guðrúnu Kvaran 2005:119, Þorsteini G. Indriðasyni 2016:7, 16–17 og Eiríki Rögnvaldssyni 2022:117–120). Um aðskeytislausa orðmyndun almennt og í öðrum tungumálum hefur mun meira verið fjallað (sjá t.d. Don 1993, 2005, Štekauer 1996, Bram 2011, Manova 2011, Valera 2015 og Nilstun 2018, svo að eitthvað sé nefnt).

Þegar orðmyndun með afleiðslu eða samsetningu er borin saman

við aðskeytislausu orðmyndun er að minnsta kosti þrennt sem ein-kennir þá fyrstnefndu: 1) Breyting verður á orðflokki (oftast), 2) merking breytist (oftast), þ.e. aðskeyti auka við eða móta merkingu grunn-orðsins, og 3) stefna orðmyndunarinnar er skýr þegar um afleiðslu er að ræða, ljóst er hvað er dregið af hverju. Í afleidda orðinu *kafari* er t.d. greinilegt að orðið er dregið af sögninni *kafa* með viðskeytinu *-ar* og beygingarendingunni *-i* og með merkingarbreytingu frá sögn til nafnorðs og þar af leiðandi breytingu á stöðu orðsins í setningunni. Þarna verður til nafnorð af sögn fyrir tilstuðlan viðskeytis og öll þrjú áður nefnd einkenni hefðbundinnar orðmyndunar koma fram.

Við aðskeytislausu orðmyndun bætist ekkert forskeyti eða viðskeyti við grunnorðið og stefna orðmyndunarinnar er ekki endilega skýr. Í flestum tilfellum verður þó breyting á orðflokki eins og við hefðbundna orðmyndun og einnig merkingarbreyting frá grunnorði (nafnorðinu) til sagnar. Gott dæmi um aðskeytislausu orðmyndun er no. *bíll* → so. *bíla*. Þarna verður til nýtt orð, sögn, með nýja merkingu, 'að aka bíl' eða 'að ferðast í bíl', og nýja setningarlega stöðu án þess að til komi aðskeyti. Stefnan er frá nafnorði til sagnar enda er sögnin yngri en nafnorðið, sbr. t.d. Valera (2015:322).

Ýmsar tegundir aðskeytislausrar orðmyndunar eru til, eins og áður er nefnt, og má almennt fræðast um það hjá t.d. Valera (2015) og Nilstun (2018). Flestir orðflokkar geta tekið þátt í aðskeytislausri orðmyndun og er íslenska þar engin undantekning, sbr. dæmin í (3).

- (3) a. **haust** (no.) – **hausta** (so.)
- b. **perla** (no.) – **perla** (so.)
- c. **brúnn** (lo.) – **brúna** (so.)
- d. **já** (uh.) – **já** (no.)
- e. **brotinn** (lh.þt.) – **brotinn** (lo.)
- f. **upp** (ao.) – **upp** (fs.)

Aðskeytislaus orðmyndun getur einnig komið fyrir við stýfingu, þ.e. þegar nafnháttur sagnar er stýfður og úr verður nafnorð, sbr. so. *fagna* → no. *fagn* eða so. *giska* → no. *gisk*. Hún getur einnig komið fyrir með flóknari grunnorðum, t.d. samsetningum, sbr. no. *leigubíll* → so. *leigubíla*, no. *augnskuggi* → so. *augnskugga*, og má sjá dæmi um slíkt síðar í þessari grein.⁶

⁶ Hér er ekki rými til að ræða ýmis aðskeytislaus orðmyndunarvensl sem fela í sér sérhljóðavíxl, t.d. *lás/læsa*, *grjót/grýta*.

3 Rannsóknargögnin

Gögn voru sótt í *Risamálheildina* (hér eftir Rmh.) sem er afar stór mörkuð málheild með ýmsum tegundum texta, þar á meðal úr mörgum netheimildum, langmest frá undanförunum áratugum, um 73% þeirra frá því eftir 2000 (Starkaður Barkarson o.fl. 2022:2373). Lítils háttar var leitað á *tímarit.is* og á netinu til nánari staðfestingar á einstökum sögnum. Yfirlit um sögu og þróun orðasambandsins *SÖGN + yfir sig* byggist á *tímarit.is* (sjá 4.1).

Leitað var haustið 2024 og notuð sú útgáfa Rmh. sem þá var aðgengileg, *RMH-2022*. Yngstu textar þar eru frá 2021 og inniheldur þessi gerð tæplega 2,5 milljarða lesmálsorða. Nýjasta útgáfa málheildarinnar, *RMH-2024*, varð ekki aðgengileg fyrr en í janúar 2025.⁷

Í Rmh. er unnt að leita að orði, orðflokki og/eða textasamhengi. Leit að stökum orðum hentaði ekki fyrir þessa athugun enda fyrir fram óvíst að hverju ætti að leita. Sýnt var að leit byggð á orðflokknum *sagnorð* myndi leiða af sér of stórt safn dæma til þess að unnt væri að nýta það að gagni. Því var ákveðið að binda leitina við textasamhengi sem sagnir væru líklegar til að koma fyrir í. Fyrir valinu varð orðasambandið *SÖGN + yfir sig*. Byggðist það á því að nokkrar nýlegar og nýmyndaðar sagnir virtust koma sérlega oft fyrir þar, t.d. *jóla* og *krútt*, myndaðar af *jól* og *krútt*: *að jóla yfir sig*, í merkingunni ‘að gera sig of jólalegan’, ‘að gera of mikið úr jólunum’, ‘að ofgera jólalegheitin’ og *krútt yfir sig* ‘að vera orðinn nánast of krúttlegur’ eða eitthvað í þeim dúr. Það virtist áhugavert að skoða þetta orðasamband nánar.

Leitin skilaði yfir 14 þúsund dæmum. Lítils háttar var skoðað hvað leit að *SÖGN + yfir* + persónuformafn í þolfalli leiddi í ljós því að ef gerandi setningarinnar er 1. eða 2. persóna, *ég/við*, *þú/þið*, er forsetningarliðurinn auðvitað *yfir mig/okkur*, *yfir þig/ykkur*. Fáeinar sagnir komu í ljós og verða sumar nefndar síðar en ekki var að sjá að ný leit og greining myndi bæta miklu við. Leit á netinu sýnir að þar má finna aðrar sagnir en þær sem fundust í Rmh. en slík netleit er ómarkviss og var ekki fylgt nánar eftir þó að stundum hafi verið leitað að einstökum orðum sem voru ekki vel skiljanleg. Leitað var nánar í Rmh. án forsetningarliðarins *yfir sig* að þeim sögnum sem fundust til þess að skoða dreifingu þeirra.

⁷ Í *RMH-2024* eru viðbætur við fyrri útgáfuna, einkum textar frá 2022 og 2023. Í stöku tilfellum hefur verið leitað að dæmum í *RMH-2024* ef ástæða hefur þótt til. Sjá nánar um Rmh. á vef Árnastofnunar og Starkað Barkarson o.fl. (2022).

Mikill meirihluti dæma sem kom í ljós átti ekki við orðasambandið sem rannsóknin snýst um. Allt var lagt til hliðar þar sem *yfir sig* hafði ekki ofangreint hlutverk og merkingu. Þannig var sleppt dæmum þar sem *yfir sig* er áherslulíður með lýsingarorði en vísar ekki til baka í sögnina, t.d. *Þau voru yfir sig ánægð*; dæmum þar sem á eftir *yfir sig* kemur andlag sagnarinnar, t.d. *Þau hvolfa yfir sig fötu*, *Hún þrjónar yfir sig peysu*; og dæmum um SÖGN + upp *yfir sig*, t.d. *Barnið hljóðaði upp yfir sig*. Lögð voru til hliðar þau dæmi sem fundust um eldri sagnir í þessu orðasambandi, t.d. *borða, éta, drekka* (sjá um þær í 4.1).

Eftir þessa grisjun voru eftir um 860 dæmi um nær 420 sagnir sem koma fyrir í orðasambandinu. Af þeim voru um 160 nýmyndaðar af innlendum samnafnsstofnum eða stofnum aðlagaðra eldri tökuorða, t.d. *drama yfir sig*, *fótbolta yfir sig*, *trúða yfir sig*. Yfirleitt var um að ræða orðmyndun af nafnorði en nokkur dæmi voru um myndun af lýsingarorði, upphrópun eða frasa, sbr. (1) í inngangi. Auk þessara sagna komu í ljós um 140 sagnir myndaðar af sérnöfnum, þar af um 60 dregnar af heitum íslenskra og erlendra íþróttafélaga og af landa- og staðarheitum, t.d. *Tindastóla yfir sig*, *Liverpoola yfir sig*, *Svíþjóða yfir sig*, um 25 sagnir dregnar af íslenskum eiginnöfnum, t.d. *Alberta yfir sig*, *Bjössu yfir sig*, og 50–60 sagnir dregnar af erlendum eiginnöfnum, einkum nöfnum íþróttafólks, t.d. *Goma yfir sig* (af nafni fransks knattspyrnumanns, Alain Goma), en einnig af öðrum nöfnum þekkts fólks, t.d. *Bill Gatesa yfir sig*. Þessar sagnir eru ræddar sérstaklega í 4.2.4. Um 120 sagnir eru enskar en lagaðar að íslensku, t.d. *dobblúkkika yfir sig* (e. *to double kick* ‘tvíbanka’, um trommuleik), *fanboisa yfir sig* (e. *to fanboy* ‘að vera mikill (karlkyns) aðdáandi’). Ekki var fjallað sérstaklega um enskar sagnir þegar kom að greiningu gagna þó að einstaka dæmi séu nefnd þegar það á við. Þær eru sjálfsagt oftast myndaðar í ensku og ber því fremur að líta á þær sem tökuorð (skyndilán) en að þær endurspegli íslenska orðmyndun. Það er þó áhugavert að morfólógísk aðlögun þeirra að íslensku felst í nafnháttarendingunni (og eftir atvikum öðrum sagnbeygingarendingum) og að því leyti svipar því ferli formlega til nýmyndunar sagna án aðskeytis.

Nokkrar sagnir eru samsettar en sennilegt er að sögnin sé þá leidd af samsettu nafnorði. Þessar eru helstar: *boltavakta*, *handkasta*, *húrrahrópa*, *iðnaðarsalta*, *jólastressa*, *jólasnjóa*, *krúttsprengrja*.

Á milli sagnar og *yfir sig* geta komið önnur orð, helst atviksorð, en lausleg leit að t.d. *aðeins*, *dálítið*, *talsvert*, *svolítið*, *hrikalega*, *smá* + *yfir sig* leiddi nær ekkert markvert í ljós.

Eins og betur kemur fram síðar eru nær öll dæmin sem hér er

unnið með úr textum samfélagsmiðla og annarra netmiðla frá síðustu árum. Málið á þessum miðlum er oft talmálslegt og á það sérstaklega við um hreina samskiptamiðla, einkum *Twitter* (nú X), en einnig athugasemdadálka vef fjölmiðlanna og ýmsa bloggmiðla. Öll dæmin eru frá 2000 og síðar, langflest eftir 2010 og eru af 18 netmiðlum. Í tíu þeirra komu aðeins fyrir eitt til fjögur dæmi og í einungis fimm miðlum voru dæmin tíu eða fleiri, á *Bleikt.is* (10), *DV.is* (15), *mbl.is* (17), *Bland.is* (26) og *Twitter* (761). Þarna sker samskiptamiðillinn *Twitter* sig rækilega úr með um 87% skrásettra dæma og tæplega 90% sjálfra sagnanna er aðeins þar að finna, alls í kringum 375 af um 420 íslenskum og erlendum sögnum. Í annarri rannsókn höfunda, sem getið var um að framan, er mikill hluti nýlegra dæma um aðskeytislausu afleiðslu af einkvæðum nafnorðum einnig úr textum af samfélagsmiðlum en þó er hlutfall dæma af *Twitter* ekki nálægt því jafnstórt þar og hér. Líkleg skýring er að orðalagið *SÖGN + yfir sig* sé sérstaklega talmálslegt og e.t.v. tengt ákveðnum áhuga- og umræðuefnum og þá um leið ákveðnum hópum sem sameinast um þau. *Twitter* (X) er á margan hátt mjög talmálslegur miðill og textar þar að jafnaði stuttir. Það hefur mikil áhrif á hversu auðvelt eða erfitt getur verið fyrir utanaðkomandi að skilja það sem þar er skrifað, einkum þegar nokkur tími er liðinn frá skrifum og atburðir sem leiddu til þeirra e.t.v. fallnir í gleymsku (sjá nánar 5. kafla).

4 Tegundir sagna og greining gagna

4.1 Orðasambandið *SÖGN + yfir sig*, aldur og uppruni

Orðasambandið *SÖGN + forsetningarliðurinn yfir sig* í merkingunni ‘að gera of mikið af einhverju, gera um of’ er ekki mjög gamalt. Dæmi er ekki að finna um þetta orðalag og merkingu í safni forn máls-orðabókarinnar í Kaupmannahöfn (ONP) þegar leitað er í flettunum *yfir* og *sig* og nokkrum völdum sögnum, né í *Íslensku textasafni*. Ekki er heldur að sjá að þetta komi fyrir í nokkrum efnisríkum textum frá 16., 17. og 18. öld sem athugaðir voru.⁸ Elsta dæmið okkur kunnugt,

⁸ Textarnir eru Nýja testamentið 1540; Guðbrandsbiblíá 1584; *Ævisaga Jóns Ólafssonar Indíafara* frá 1661 (Jón Ólafsson 1908–1909); *Vidalínspostilla* frá 1718–1720 og prestastefnur Jóns Vidalíns árin 1698–1720 (Jón Þorkelsson Vidalín 1995 og 2006 – við þökkum útgefendum veittan aðgang að tölvutækum texta); dagbækur Steingríms Jónssonar síðar biskups á vísitasíum með Hannesi Finnssyni biskupi

sem minnir á þetta orðasamband, er í Vídalínspostillu (1718–1720) með sögninni *tala*: „Það er að tala yfir sig að segjast vilja eður kunna reiðinni aldeilis frá sér að hrinda“ (Jón Þorkelsson Vídalín 1995:135).

Ef til vill er upphafs nútímanotkunar á SÖGN + *yfir sig* að leita í dönsku þar sem t.d. *sove over sig* er þekkt frá a.m.k. um 1750, sjá *Ordbog over det danske Sprog* við *sove* 2.2 (og sjá þar *Kildefortegnelse* við „*Høysg. S.*“), og *tale over sig* frá svipuðum tíma, sjá við *tale* 4.1, „*tale forvirret, vildt, vrøvle, vaase ell. (nu i rigsspr. vist kun) sige noget, man burde have tiet med (og saaledes røbe det)*“, með dæmi frá 1743. Í þýðingu Carl Christian Rafn á Örvar-Odds sögu frá 1826 notar hann „*drukket over sig*“, „*drikke over sig*“ sem þýðingu á *vera ofdrukkinn* og *ofdrykkja*:

„Da de nu havde drukkert over sig [...] om I have sat eders Liv under saa stor en Daarskab, som det er at drikke over sig“ (1826:154), „Nú með því at þeir váru ofdrukknir [...] er þit hafit líf ykkat lagt undir ena mestu fólsku, er ofdrykkja er“ (Boer 1892:77).

Einnig er dæmi að finna um „*læse over sig*“, „*æde over sig*“ í dönsku (t.d. á netinu) og e.t.v. fleiri sagnir í þessu sambandi en ekki var gerð sérstök leit að þessu sinni. Í dönsku nútímamáli er þó ekki venjulegt að nota í þessu samhengi sama orðasamband og í íslensku⁹ og að því er best verður séð er slíkt varla hægt í norsku né sænsku. Í öllum þessum málum er hins vegar til sérstök forskeyting með *for-/fö-* sem nýtist í sumum tilfellum, t.d. sæ. *föra* *sig* = ‘borða/éta yfir sig’, *försova sig* = ‘sofa yfir sig’, *förläsa sig* = ‘lesa yfir sig’, *förköpa sig* = ‘kaupa yfir sig’ o.fl.

Orðalagið *yfir sig* var til skamms tíma bundið við tiltölulega fáar sagnir en mynstrið er þó opið fyrir nýjum. Til að fá mynd af notkuninni síðustu tvær aldir var leitað á *tímarit.is* að strengnum #*yfir sig*.¹⁰ Í ljós komu rúmlega 45.500 dæmi. Ekki var þörf á ítarlegri athugun á þessu atriði heldur nægði að sjá nokkurn veginn hvernig málum var háttað á 19. öld, að svo miklu leyti sem ráða má af blöðum og tímaritum aldarinnar, og svo lauslega hver staðan er þegar nálgast tekur okkar tíma. Til að sjá stöðuna á 19. öld voru greind dæmi frá 1830 til loka árs 1900, alls 790 talsins. Fyrir 20. og 21. öld voru valin til skoðunar árin 1960 (573 dæmi), 1970 (443 dæmi), 1980 (599 dæmi), 1990 (625 dæmi),

1790–1795 í handritinu Lbs 95 8vo (textaskrár í eigu höfunda þessarar greinar); ævisaga Jóns Steingrímssonar frá um 1780 (Jón Steingrímsson 2011).

⁹ Staðfest af dönskum málfræðingi sem haft var samband við.

¹⁰ Ekki var leitað að *yfir* + *persónuformafl*, sbr. athugasemd í 3. kafla.

1995 (702 dæmi), 2000 (706 dæmi), 2005 (738 dæmi), 2010 (425 dæmi), 2015 (353 dæmi) og 2020 (203 dæmi), og eru niðurstöðurnar kynntar hér á eftir. Alls voru skoðuð 5367 dæmi eða um það bil 12% þeirra dæma sem fundust á *tímarit.is*.

Í 19. aldar textunum fannst eitt dæmi um *drekka yfir sig*, fáein um *éta yfir sig* og fáein um *sofa yfir sig*, eitt dæmi um *stálma yfir sig* ‘þrútna af mjólk’: „vegna þess hún [sótt í kúm] sjaldan heimsækir kýr, nema þegar þær stálma – sem menn kalla – yfir sig“ (*Tíminn* 6.3.1872).¹¹ Þrjú dæmi fundust um *tala yfir sig*, sennilega þó frekar í merkingunni ‘tala af sér’, þ.e. „sumum hættir við „að tala yfir sig“ af ofstæki“ (*Fjallkonan* 7.9.1899), „þó hann drykki sig ekki útúr-fullan, þá var hann þó oft það mikið kendur, að hann gat talað yfir sig“ (*Frækorn* 1.1.1900) og sem fyrirsögn í gamanmálþætti (*Haukur* 3.8.1898); sbr. dæmi sem tekið var úr Vídalínspostillu hér að framan. Tvö dæmi eru um *byggjast yfir sig* sem ekki er alveg víst hvernig skal túlka: „Frá því 1889 hefir tala húseigna stöðugt hækkað nema 1888 og 1889 [...] því Reykjavík og Ísafjörður höfðu byggst yfir sig, og Norðmenn fóru að flytja síldarhúsin sín burtu af landinu.“ (*Landshagsskýrslur fyrir Ísland árið 1899*, bls. 224, endurtekið að nokkru orðrétt í *Landshagsskýrslur fyrir Ísland árið 1900*, bls. 127); merkingin er líklega sú að bæirnir hafi byggst „um of“ í þeim skilningi að það hafi gerst of mikið og of hratt.

Við leit innan þeirra ára sem valin voru á 20. öld og við upphaf þeirrar tuttugustu og fyrstu komu mest í ljós sömu sagnir og áður, *drekka*, *éta* og *sofa*, ásamt *borða*, *lesa*, *læra* og *vinna*, en einnig dæmi um rúmlega 20 aðrar en þá yfirleitt bara eitt eða örfá dæmi um hverja. Í (4) eru raktar sagnir sem fundust í stafrófsröð; merkingin er alltaf, að því er best verður séð, að gjörðin eða athöfnin sem sögnin vísar til sé á einhvern hátt „um of“. Látið er nægja að geta um ártal elsta dæmis en auðvelt er að leita að hverri sögn á *tímarit.is* og finna þar heimild og textasamhengi.

- (4) 19. öld: byggjast (1899), drekka (1899), éta (1884),¹² sofa (1861), stálma (1872), tala (1898)

20. öld: borða (1919), grína (1995), hlaupa (1990),¹³ kaupa

¹¹ Aðalheimild dæma hér er *tímarit.is* en beinar tilvitnanir eru merktar viðkomandi riti.

¹² ROH er með dæmi frá miðri öldinni úr *Þjóðsögum Jóns Árnasonar*.

¹³ „þegar menn eru farnir að hlaupa á sig og yfir sig innan um annað fólk og bærinn fer á annan endann þá er skörin farin að færa upp í bekkin“ (*DV* 23.8.1990, í gamansamri umfjöllun um maraþon þar sem „Dagfari“ kvartar undan því að fólk sé farið að hlaupa um of).

(1995), lesa (1930), læra (1948), reykja (1981), rýna (2000), vinna (1915)

21. öld: blaðra (2005), dansa (2010), djamma (2005), horfa (2005), hugsa (2007), mála (2020), prenta (2020), rokka (2005), skjalla (2005), spila (2019), stúdera (2010), syngja (2010), tefla (2005), veiða (2005), vitna (2015), ybba (2020), æfa (2005)

Nefna má að í textum ársins 1960 fundust dæmi um *borða, éta, sofa, lesa* og *tala*¹⁴ + *yfir sig*; árið 1970 aðeins dæmi um *borða, éta* og *sofa*; árið 1980 dæmi um *borða, drekka, éta* og *sofa*; árið 1990 dæmi um *borða, drekka, éta, hlaupa, lesa, sofa, tala*. Árið 1995 er sögnunum farið að fjölga og má vera að um þær mundir sé einhvers konar upphaf þess að farið sé að nota fleiri sagnir en áður: *borða, drekka, éta, grína, lesa, læra, reykja, sofa*. Elstu dæmi um 21 af þessum 32 sögnum í (4) eru mjög ung, frá 1990 og síðar, og þar af 17 eftir 2000. Hér verður að hafa þann fyrirvara á þessum tölum um fjölda sagna að textamagn að baki hverju tímabili er mismunandi. Textinn þar sem sagnirnar koma fyrir er iðulega knappur og merkingarsamhengið ekki augljóst en venjuleg íslensk málkunnátta dugir oftast til að skilja hvað átt er við, þ.e. að einhver geri of mikið af því sem felst í sögninni; er þá gjarnan ákveðin neikvæðni, vandlæting eða gagnrýni – þá stundum gamansöm – falin í merkingunni en sambandið getur einnig haft jákvæða merkingu.

Finna má fleiri sagnir ef leitað er innan annarra ára eða að sérstökum sögnum eða sagnmyndum. Til dæmis fannst *yrkja yfir sig* 1964 þegar leitað var að „ort yfir sig“ og *skrifa yfir sig* fannst í textum 1977 og 1980 þegar leitað var að „skrifað yfir sig“ og „skrifar yfir sig“ (sbr. einnig síðar um *hissa, hissast*).

Auk ofangreindra eldri sagna í orðasambandinu fundust við leitina á *tímarit.is* dæmi um fáeinar nýjar sagnir, myndaðar við aðskeytislauða orðmyndun af nafnorði. Allar nema ein eru frá 2000 og síðar. Þær eru raktar í (5).

- (5) Begga (1995), færslubóka (2015), hippa (2015), jóla (2015), salsa (2000), sjomla (2015), skvísa (2015), tískuslysa (2010)

¹⁴ Dæmið um *tala* er úr e.k. málshætti sem er endurtekinn með smávægilegum orðamun í kringum 25 sinnum í blöðum og tímaritum frá 1931 til 2018, „Betra er að borða/éta yfir sig en tala yfir sig“.

Begga er sögn dregin af nafni manns, sú fyrsta sem okkur er kunnug um slíkt, og er rétt að birta textasamhengið til að skýra hana: „Hafnarfjörður er í brennidepli nú um mundir fyrir sérkennilega bæjarstjórnarhætti og nýjasta orðatiltækið þar í bæ er: „Jæja, á nú að Begga yfir sig?“ en það hefur eitthvað með Jóa Begg og hans stjórnvisku að gera og tekur til þess þegar menn eru með þvílíkar fléttur í gangi að enginn skilur lengur neitt í neinu.“ (Helgarpósturinn 1995). Hinar sagnirnar eru nokkuð auðskildar þó að þær séu nýstárlegar; *salsa* merkir ‘dansa salsa’, *sjomla* mun vera dregin af heiti dægurlags, *Sjomleh*, sem e.t.v. er afbökun á *gamli* lo./no. (Guðrún Kvaran 2013).

Við leit í Rmh. komu í ljós mun fleiri rótgrónar sagnir en þær sem nefndar eru í (4), alls um 80, t.d. *baka*, *ferðast*, *grilla*, *versla* + *yfir sig*. Þessi fjölgun á skömmum tíma, þ.e. eftir síðustu aldamót og einkum eftir 2010 eða þar um bil, er athyglisverð. Hún á sér stað á sama tíma og um 300 alveg nýjar sagnir, myndaðar við aðskeytislausa orðmyndun, koma til sögunnar, um 160 dregnar af innlendum samnöfnum, um 60 einkum af heitum íþróttafélaga og í kringum 80 af eiginnöfnum, þar af um 25 af innlendum nöfnum og milli 50 og 60 af erlendum (sjá 3.1). Þessa miklu fjölgun nýrra sagna má væntanlega skýra að töluverðu leyti með tilkomu ýmiss konar netmiðla og rafrænna samskipta sem hefur haft í för með sér aukna fjölbreytni textategunda.

Þetta yfirlit yfir orðasambandið *SÖGN* + *yfir sig* í merkingunni ‘gera e-ð um of’ undanfarin 200 ár má draga saman þannig: Orðasambandið og sú merking sem því fylgir virðist ekki gamalt í málinu, frá 18. eða 19. öld, og á sér e.t.v. rætur í dönsku. Athugun á dæmum á *tímarit.is* sýnir að sagnir sem þarna er unnt að nota voru fáar á 19. öld, fjölgaði dálítið á 20. öld og enn frekar við upphaf 21. aldar og er mynstrið því opið fyrir nýjum sögnum. Það staðfestist enn betur þegar dæmi af Rmh. eru skoðuð. Sagnir sem komu í ljós á *tímarit.is* eru að mestu leyti sagnir sem eiga sér rætur í málinu og eru ekki nýmyndaðar í nútímamáli við aðskeytislausa orðmyndun fyrir utan átta sagnir sem allar eru eindæmi í textum á *tímarit.is* og allar utan ein úr textum frá því eftir 2000.

4.2 Nokkur helstu einkenni sagnanna

Um 160 þeirra u.þ.b. 420 sagna sem komu í ljós við leit í Rmh. eru myndaðar af innlendum samnafnsstofni eða eldra tökuorði og í kringum 140 af nöfnum fólks og félaga. Verða ýmsar þeirra nefndar hér á eftir og fáeinar enskar sagnir einnig. Þó um sé að ræða sömu

ferla í myndun sagna af bæði samnöfnum og sérnöfnum þá völdum við að skilja á milli þessara tegunda í umfjölluninni til þess að auka skýrleika.

4.2.1 Birtingarmynd sagnar

Sagnirnar eru notaðar á fyrirsjáanlegan hátt í setningarlegu samhengi. Algengast er að sögn standi í nafnhætti en einnig alloft í einhverri beygingarmynd í germynd, sbr. (6). Engin dæmi fundust um sögn í lýsingarhætti nútíðar en fáein dæmi eru um sagnbót.¹⁵

(6) nh.: hann má **trúða** yfir sig eins og hann vill (*Tw.* 2021)

3.p.et.nt.: Kristín Eiríks **skáldar** yfir sig (*Tw.* 2019)

3.p.ft.nt.: Sumir menn “**kláma** yfir sig” og missa allt raunveruleika skyn þegar kemur að kynlífi (*Bland.is* 2011)

3.p.et.pt.: fólk **hipsteraði** og **tískaði** yfir sig (*Tw.* 2014)

sagnbót: Maður hefur **iðnaðarsaltað** yfir sig þrátt fyrir það (*Tw.* 2012); Hægristefnan hefur fyrir löngu **rassað** yfir sig (*Stundin.is* 2015)

Sagnirnar eru líklegast í mörgum tilfellum nýmyndun þess sem skrifar, eru honum eða henni ekki áður þekktar heldur myndaðar við virka orðmyndun og með hliðsjón af öðrum sambærilegum dæmum. Útkoman er stundum framandi, einkum þegar um er að ræða sagnir myndaðar af erlendum nöfnum eða heitum. Stöku sinnum hefur sá sem skrifar sett skil milli stofns og endingar til þess að íslensk beygingarmynd verði skýrari, t.d. *Grindavík-a*¹⁶ (af Ungmennafélagi Grindavíkur), *húh-a* og *ó-a* (af upphrópununum *húh* og *ó*), *ÍBV-a* (af Íþróttabandalagi Vestmannaeyja; en einnig er dæmi um *ibva*) og *Skreytum Hús-aði* (mynduð af nafni bloggsíðu, *Skreytum Hús*).

Algengast er þó að engin skil séu merkt milli stofns og endingar. Það er þó áhugavert þar sem það er gert og sýnir meðvitund um byggingu sagnanna.

¹⁵ Nokkrar miðmyndarsagnir komu í ljós og verða ræddar stuttlega í 4.2.4.

¹⁶ Sagnir myndaðar af sérnöfnum, þ.e. nöfnum fólks, félaga eða af örnefnum, eru hér skrifaðar með hástaf þegar þær eru nefndar eða um þær fjallað í meginexta. Í sjálfum textadæmunum er stafsetning óbreytt.

4.2.2 Samhengi og tíðni

Textasamhengið er yfirleitt lítið og takmarkað og oft er ekki ljóst til hvers dæmin vísa. Ætla má þó að þeir sem skrifi textann geri ráð fyrir að móttakandinn átti sig á tilvísuninni, t.d. í samhengi við fyrri færslur og umræður á sama vettvangi á svipuðum tíma. Þetta á einkum við um dæmi af *Twitter* þar sem merking margra sagna er óljós eða óþekkt, sbr. eftirfarandi tvær sagnir og eru þær birtar hér með því litla samhengi sem þeim fylgir í Rmh.:

- (7) a. **Nettar** yfir sig! (*Tw.* 2020)
 b. Verið að **Rafa** yfir sig (*Tw.* 2012)

Giska má á að *netta* geti verið mynduð af lo. *nettur* eða sé e.t.v. tökusögnin *netta* í merkingunni ‘jafna út’, af ensku agnarsögninni *net out*, sem einkum er notuð í bankasamhengi, „netta e-ð út“. Með *Rafa* er átt við tiltekinn þjálfara knattspyrnuliða á Englandi (Rafael Benítez Maudes).

Flestar sagnirnar eru fátíðar í textunum og t.d. kom einungis eitt dæmi í ljós í um 330 af þeim u.þ.b. 420 íslensku og erlendu sögnum sem safnað var. Sagnir sem fimm eða fleiri dæmi eru um eru þessar:

- (8) krútt (189), jóla (28), bola¹⁷ (18), hipstera (23), rassa (12), kónga (11 + kóngsa 1), Norega (11), PCa (10) (af e. *politically correct*), Liverpoola (9 + Liverpoolska 1), RUVa (9) (Ríkisútvarpið), Spursa (9) (vísar í knattspyrnufélagið Tottenham Hotspurs), drama (8), nörda (8), hroka (7), spaða (7), Kana (6) (af Kani, Ameríkani), grína (5), handbolta (5), kláma (5), miðaldra (5)

Munurinn á fjölda dæma um *krútt* + *yfir sig* og öllum hinum er ein-kennilega mikill, en ekki er ljóst hvaða ályktun er hægt að draga af því.

4.2.3 Orðmyndun af öðrum orðum en nafnorðum

Algengast er að sögnin sé mynduð af nafnorði. Nokkrar sagnir virðast þó myndaðar af lýsingarorði, atviksorði eða upphrópun, sjá nánar dæmasafn í viðauka. Nokkur dæmi í textasamhengi eru sýnd í (9).

¹⁷ Af *bolur* í merkingunni ‘venjulegt fólk’. Sjá skýringu hjá Kjartani Atla Kjartanssyni (2015).

- (9) a. af lo.: Svo hann þarf ekki að **miðaldra** yfir sig á Twitter (*Tw.* 2016); Sjálfsmyndakynslóðin alveg að **sjálfhverfa** yfir sig (*Bland.is* 2014); fuglahvísarinn er búinn að **öfgasinnast** yfir sig á hægri vængnum (*DV.is* 2011)
- b. af ao.: hægristefnan [fékk] að valsa um heiminn í áratug. Uns hún **hægraði** yfir sig (*Heimildin.is* 2015)
- c. af uh.: heyrði portúgal og fannst eins og það gæti hafa **húað** yfir sig (*Tw.* 2017); Þór / KA að **sjallalalala** yfir sig og Stjarnan bara situr undir þessu (*Tw.* 2017)

Eitt dæmi er hér um orðmyndun af atviksorði og virðist hún sjaldgæf. Þó má nefna að einnig kom fyrir sögnin *hissast* af ao. *hissa*: „Pabbi þinn er að hissast yfir sig“ (*Tw.* 2019) en hún er eldri en þær sagnir sem hér eru til umfjöllunar. Nokkur dæmi um hana má sjá á *tímarit.is* frá 1957 til 1990 og dæmi eru um so. *hissa* sem ópersónulega sögn, *mig hissar*, a.m.k. frá fyrri hluta 20. aldar, sbr. dæmi í *Íslensk-danskri orðabók* Sigfúsar Blöndals (1920–1924).

Nokkrar sagnir eru myndaðar af frasa eða samsettu nafnyrði, samanber (10):

- (10) a. Miðað við stöðuna hér [...] er ekki ólíklegt að einhver á veðurstofunni hafi **appelsínugulaviðvarað** yfir sig (*Tw.* 2018)
- b. Þegar menn **góðufólkar** yfir sig á Twitter (*Tw.* 2019)
- c. Hún [...] **Skreytum Hús-aði** yfir sig og ætlaði að hvítlakka barnarúm (*Tw.* 2018)

Sögnin í (10a) er ljóslega dregin af nafnliðnum *appelsínugul viðvörun* en segja má að niðurstaðan sé dálítið óvænt, bæði rithátturinn (skrifað í einu orði) og tengingin *-a- í -gula-*.

Nokkrar sagnir eru myndaðar af enskum frösum eða orðasamböndum, t.d. *identity politicsa* af e. *identity politics* ‘sjálfsmyndarpólitík’; *PCa* af e. *politically correct*; *Post hoc ergo propter hoca*, leitt af latneskum frasa sem er notaður um svokallaða post-hoc rökvillu, um fylgni vegna orsakatengsla; *small forwarda* um stöðu leikmanns í körfubolta; *VARa* af e. *Video Assistant Referee*, í tengslum við knattspyrnumót.

Nokkrar sagnir dregnar af enskum lýsingarorðum komu í ljós, sennilega allar hrein aðkomuorð, t.d. *crabbiea* ‘vera geðvondur’, *feel-gooda* og *hornýa* af e. *horny* ‘graður’.

4.2.4 Sagnir myndaðar af sérnöfnum

Um 140 sagnir af þeim u.þ.b. 420 sem fundust eru myndaðar af mannanöfnum, heitum íþróttafélaga og af landa- og þjóðaheitum og fáeinar af lýsingarorðum sem lýsa þeim (sbr. 3. kafla). Verður hér gerð grein fyrir þeim.

Sagnir myndaðar af íslenskum mannanöfnum eru a.m.k. þær 24 sem raktar eru í (11) – þær, eins og aðrar sagnir myndaðar af sérnöfnum, eru hér hafðar með hástaf:

- (11) Alberta, Antona, Bendera, Bjarna, Björka, Bjössu, Dr. Gunna, Gunna Helga, Hjöllu, Hjörleifa, Hlyna, Jens Guða, Kára Stefánssona, Ladda, Magnús Magnússona, Möllera, Odda, Oddssona, Óla Stefána, Reykása, Sigmund-Davíða, Stefána, Steina, T-a (stytting: „Dabbi T að T-a yfir sig“, *Tv.* 2017)

Athyglisvert er að af nafni söngkonunnar Bjarkar Guðmundsdóttur er dregin sögnin *Björka*, ekki *Bjarka*: „nýjasta vidjóð hennar Bjarkar ... held að hún hafi Björkað yfir sig“ (*Tv.* 2017), og er merki um að nafnið (nefnifallsmyndin) en ekki stofninn liggi hér til grundvallar. Annað dæmi um *Björka* fannst við leit í Rmh.: „Lettland að Björka sig í gang 20 árum of seint“ (*Tv.* 2015). Íslenskar sagnir sem eru samstofna nafnorðum með /ö/ í grunnmynd hafa annars yfirleitt /a/ í stofni, sbr. no. *strönd* – so. *stranda*, no. *sök* – so. *saka*, no. *þögn* – so. *þagna*.¹⁸ Nánari leit í Rmh., á *tímarit.is* og á netinu skilaði engum dæmum um *Björka*, né um t.d. *Björga*, *Dögga*, *Hrönna* eða *Björna*, *Örna*, svo að dæmi séu tekin. – Víst er að *Óla Stefána* á við tiltekinn handboltaleikmann sem er Stefánsson. Hér virðist innlegðin í orðmyndunina ekki vera „Stefánsson“ (*Stefánssona*) heldur *Óli* og *Stefán* og að formlega séð séu myndaðar tvær sagnir, hvor af sínu nafni.

Áberandi margar þessara nýmynduðu sagna eru dregnar af nöfnum þekktis íþróttafólks eða einstaklinga sem tengjast íþróttum, milli 35 og 40 sagnir, flestar af nöfnum erlendra íþróttamanna eða þjálfara. Tekist hefur að finna flest nöfnin með leit á netinu en ekki verður gerð grein fyrir þessum einstaklingum hér. Flestir eru ókunnir öðrum en þeim sem hafa sérstakan áhuga á körfubolta og fótbolta en nefna má að a.m.k. 17 sagnir eru myndaðar af nafni erlendra körfuboltamanna og líklega einar 16 af nafni erlendra knattspyrnumanna. Ein sögn er

¹⁸ Hliðstæður eins og *högg* – *höggva*, *stöð* – *stöðva*, *stökk* – *stökkva* o.fl., þar sem /ö/ er í stofni bæði nafnorðs og sagnar, eiga sér málsgögulega skýringu.

dregin af nafni þekkts kylfings. Það mætti e.t.v. gefa sér þá vinnutilgátu að þessi sterka tenging við körfubolta og fótbolta bendi til þess að um sé að ræða athugasemdir fárra en virkra áhugamanna um þessar íþróttir en erfitt yrði að fá þá tilgátu staðfesta. Öll dæmi um þessar „íþróttanafnasagnir“ eru af *Twitter* 2010–2020 nema tvö af *Fotbolti.net* (2021) og *DV.is* (2017).

Sagnir myndaðar af heitum íslenskra íþróttafélaga og íslenskra og erlendra íþróttasambanda eru þessar:

- (12) Aftureldinga, Blika, FHa, Gróttu, Hauka, HSÍa, IHFa,¹⁹ ÍBVa, Skagamanna, Tindastóla, Víkinga

Sögnin *Skagamanna* er vissulega ekki byggð á félagsheitinu *Íþróttabandalag Akraness* en þegar talað er um þetta félag er oft, e.t.v. oftast, talað um *Skagamenn* og þaðan er sögnin komin. Sagnirnar *Grindavíka*, sum dæmi um *Íslanda/Íslendinga* og *Keflavíka/Keflvíka* (sjá hér á eftir) eiga vafalaust einnig við um íþróttafélög eða þátttöku í íþróttum.

Sagnir myndaðar af heitum erlendra íþróttafélaga eru nokkuð fleiri, milli 15 og 20, þar á meðal *Arsenala*, *Chelsea-a*, *Evertona*, *Leedsa*, *Liverpoola* og *Liverpúlaska*, *Spursa* og *Spörsa* (af Tottenham Hotspurs), *Tottenhama*, svo að nefndar séu sagnir myndaðar af heitum þekktra enskra fótboltaklúbba.

Tæplega 50 sagnir eru myndaðar af landaheitum og örnefnum og nokkrar af lýsingarorðum sem vísa til þeirra. Margar eru notaðar í tengslum við íþróttir, sem fyrr segir, og vísa þá til staðar, þjóðernis eða beinlínis til íþróttafélagsins sem athugasemdin á við. Þær eru sýndar í (13).

- (13) a. af innlendum heitum: *Grindavíka*, *Holtavörðuheidi*, *Húsvíkingast*, *Íslanda*, *Íslendinga*, *Keflavíka/Keflvíka*, *Skeifa*
- b. af heitum erlendra ríkja eða orðum sem vísa til erlendra staða, ríkja eða þjóða: *Balkana*, *Bandaríkja*, *Benidorma*, *Berna*, *Chernobyla*, *Clevelanda*, *Dana*, *Englendinga*, *Evrópa*, *Finna*, *Flórída*, *Frakka*, *Hamborga*, *Ítala*, *Kana*, *Króata*, *Memphisa*, *New Jersey*, *Norega*, *Norsast*, *Roma (Róma)*, *Rússa*, *Svíá*, *Svíþjóða*, *Tortóla*, *USAa*, *Valencia*, *Þjóðverja*; enska, þýska

Dæmi eru bæði um *Keflavíka* og *Keflvíka*, dregin af *Keflavík*, og virðist

¹⁹ Alþjóða handknattleikssambandið (International Handball Federation).

sem síðara dæmið endurspeglir kunna reglu um brottfall sérhljóðs þegar mynduð eru nafnorð (íbúaheiti) og lýsingarorð af staðarheitum, *Keflvíkingur, keflvískur*.

Þær sagnir sem dregnar eru af erlendum sérnöfnum og heitum eru sjálfsagt til sem slíkar í erlendu samhengi og hafa sumar fundist við leit á netinu, t.d. sögn dregin af nafni knattspyrnufélagsins *Arsenal*: „Arsenal may have just Arsenaled harder than they have ever Arsenaled before“, og ýmsar aðrar.²⁰

Stór hluti þeirra sagna sem myndaðar eru af sérnöfnum kemur einkum fyrir í þeirri sérstöku tegund tvítekningar sem minnst var á í inngangi þar sem tiltekið er nafn og í framhaldinu leidd af því sögn. Nokkur dæmi eru sýnd í (14):

- (14) a. Albert Ingason að **Alberta** yfir sig (*Tw.* 2020)
- b. Blikar [þ.e. Breiðablik] **Blikuðu** yfir sig (*Tw.* 2019)
- c. Gunni Helga **Gunna Helgaði** yfir sig með víkinga-klappinu í lokin (*Tw.* 2018)
- d. Arsenal er að **Arsenala** yfir sig í ár (*Tw.* 2016)
- e. Munu Liverpool **Liverpoola** yfir sig í apríl/maí [...]? (*Tw.* 2018)

Erfitt er að segja til um merkinguna í dæmum sem þessum nema vitað sé hvað einkenni X, þann tiltekna einstakling, íþróttafélag eða annað það sem þarna er í hlutverki geranda. Þar sem um er að ræða einstaklinga er verið að draga fram eitthvað í fasi þeirra sem einkennir þá framar öðrum. Fyrir þá sem ekki þekkja til X eða þeirra aðstæðna sem þegjandi er vísað til er erfitt, oft ógerlegt, að vita hvort sögnin er jákvætt eða neikvætt hlaðin, hvort í henni býr hrós eða gagnrýni á X, hvort þarna liggur að baki alvara eða grín o.s.frv.

Hins vegar er einnig hægt að finna dæmi þar sem ákveðinn einstaklingur gerir of mikið af því sem annar einstaklingur er þekktur fyrir, sbr.: „Það er ekki ofsögum sagt að Tómas Heiðar Tómasson sé að Kyle Korver-a yfir sig í vetur (*Tw.* 2015); „[...] er Dwyane Wade að Larry Huges-a yfir sig“ (*Tw.* 2013). Og menn geta líka sýnt mikla fylgispekt við eitthvert land eða íþróttafélag, sbr. „Einhver að Noreg-a

²⁰ Sagnir myndaðar af heiti erlendra félaga voru ekki lagðar til hliðar í rannsókninni eins og gert var við aðrar sagnir af erlendum stofni því að oft geta þær verið íslenskar skyndimyndanir í tengslum við viðburði, einkum íþróttaviðburði en einnig tónlist og annað sem er fréttæmt og sem athugasemdir eru gerðar við nánast samtímis á samskiptamiðlum og í athugasemdadálkum rafrænna fjölmiðla.

yfir sig“ (Tw. 2017) og „Höddi Magg er að FH-a yfir sig“ (Tw. 2016) – þar er átt við íþróttafréttamann sem vitað er að er mikill FH-ingur.

4.2.5 Miðmyndarsagnir

Nokkrar miðmyndarsagnir komu í ljós: *fasistast*, *Húsvíkingast*, *krúttast*, *lúðast*, *málfarast*, *norsast*, *pabbast*, *væmnast* og *öfgasinnast* og eru dæmi um nokkrar þeirra sýnd í (15).

- (15) a. [...] þegar ég sé stjörnutjúllaða menn **fasistast** yfir sig á netinu (Tw. 2020)
- b. er minn að **húsvíkingast** yfir sig í kvöld? (Tw. 2016)
- c. Svona er líka hægt að **málfarast** yfir sig! (Bland.is 2006)
- d. 2 barna faðir í Hveragerði **pabbast** yfir sig (Tw. 2021)
- e. Maður bregður sér frá og Twitterfam **væmnast** yfir sig (Tw. 2016)

Um er að ræða orðmyndun sambærilega við þá aðskeytislausu orðmyndun sem hér er til umfjöllunar þó að miðmyndarmerkið *-st* bætist við. Engar þeirra komu fyrir í germynd nema *krúttast*, en *lúðast* og *væmnast* komu þó í ljós sem sögn þegar leitað var áfram að SÖGN + *yfir mig*: „Ég var mögulega að lúða yfir mig“ (Tw. 2016), „ég er að væmna yfir mig í mömmuvímu“ (Tw. 2016). Nánari leit í Rmh. að sögnunum í (15) sem germyndarsögnum leiddi í ljós dæmi um *pabba* í öðru samhengi: „Það er nú gott að þú þarft ekki að pabba þig neitt“ (Bland.is 2008). Ekki verður leyst úr því að þessu sinni hvort líta beri svo á að miðmyndarmerkið *-st* tilheyri orðmyndunarhluta málsins, sem viðskeyti, eða beygingarhluta þess – hið fyrri er e.t.v. á margan hátt álitlegt.²¹ En við teljum að gera megj ráð fyrir að nýjar miðmyndarsagnir á borð við þær sem hér voru nefndar, dregnar af nafnorðsstofnum, séu myndaðar á sama hátt og aðrar sagnir sem hér eru til umræðu, þ.e. fyrst við aðskeytislausu orðmyndun og af þeirri sögn sem þar verður til er síðan mynduð miðmyndarsögn.²² Í þessari rannsókn hafa fundist dæmi um miðmyndarsagnir sem ekki eiga sér yfirborðsmynd í germynd, samanber *málfar* (> **málfara*) > *málfarast* í (15c). Nefna má að Gast o.fl. (2025:8) telja að *yfir sig* sé ekki unnt

²¹ Sjá um þetta Kjartan Ottósson (1986:115) og sbr. líka Nilstun (2018:206) sem flokkar miðmyndarsagnir í norsku undir aðskeytislausu orðmyndun, sbr. *høre* – *høres*.

²² Sjá einnig pistil Eiríks Rögnvaldssonar (2020) um orðmyndun með *-ast*.

að nota með miðmyndarsögnum, t.d. **Hann jólaðist yfir sig*, sem þau merkja sem ótækt, en það stríðir gegn því sem finna má í Rmh. og hér hefur lauslega verið tæpt á.

5 Merking og túlkun sagnanna

5.1 Grundvallarmerking og ýmis afbrigði hennar

Eins og komið hefur fram er grundvallarmerkingin í *SÖGN + yfir sig* sú að 'gera of mikið (af því sem felst í sögninni)', sbr. *að lesa yfir sig*, *að borða yfir sig*. Merkingin getur verið jákvæð eða neikvæð og bundin samhengi og aðstæðum. Í nýrri dæmum, þeim sem hér voru sótt af samfélagsmiðlum, er merkingin hins vegar eins og áður sagði oft óljós og stundum erfitt að átta sig á því hvað átt er við. Í sambandi við sagnir dregnar af nöfnum fólks og félaga má þó sjá að yfirleitt er átt við að tiltekin persóna eða hópur, félag, hafi gert eitthvað annaðhvort um of, og þá gjarnan í fremur neikvæðri eða gagnrýnni merkingu, eða líkist sjálfri/sjálfu(m) sér og meira en það, þá gjarnan (en ekki alltaf) í jákvæðum skilningi. Það er því ekki augljóst hvenær orðasambandið *SÖGN + yfir sig* er jákvætt og hvenær neikvætt og það krefst umtalsverðrar forþekkingar og væntanlega þess að auki að skilaboð eins og þau sem hér um ræðir séu helst send nánast samtímis og eitthvað gerist eða a.m.k. skömmu eftir það, eða að vísað sé í persónur eða atvik sem eru vel kunn þeim sem boðin fá.

Skipta má nýrri dæmum upp í fleiri flokka eftir merkingu. Í fyrsta lagi eru það dæmi eins og voru nefnd hér á undan þar sem merkingin er ljós, 'að gera of mikið af einhverju'. Í öðru lagi er um að ræða óljósa merkingu í sögnum dregnum af samnöfnum, sbr. *að handbolta yfir sig*. Í þriðja lagi er um að ræða óljósa merkingu í sögnum sem dregnar eru af nöfnum fólks og félaga og eiga væntanlega einkum við fas eða einkenni einstaklings eða hóps einstaklinga, t.d. *að Alberta yfir sig*, *að Sigmund-Davíða yfir sig*, *að Liverpoola yfir sig*. Í fjórða lagi er um að ræða óljósa merkingu í sögnum sem dregnar eru af staðarheitum, t.d. *að Holtavörðuheíða yfir sig*, *að Grindavíka yfir sig*.

Í dæmum í Rmh. er oftast ekki hægt að sjá hver skrifar og aldrei þegar dæmin eru af *Twitter*. Ef sömu dæmi eru leituð uppi á vefsíðu *Twitter* (X) er það þó stundum hægt, þó aðeins ef dæmin eru nýleg. Stöku sinnum hefur verið reynt að leita uppi vandskilin dæmi í netmiðlunum eða á netinu. Hér skulu rakin nokkur dæmi um það sem við er átt.

Í dæminu „Er hægt að félagsstarfa yfir sig?“ (Tw. 2018) er spurningin væntanlega sú hvort hægt sé að vinna svo mikið að félagsstórfum að maður fái alveg nóg, fái sig fullsaddan eða eitthvað slíkt. Í *Handkastinu* (hlaðvarpsþætti um handbolta) 19.3.2025 var fjallað um landsleik Íslendinga við Grikki í Grikklandi þar sem aðstæður í tiltekinni íþróttahöll voru slæmar. Þar var tekið svo til orða að Evrópska handknattleikssambandið hefði „handboltað yfir sig“ með því að leyfa leiknum að fara fram við þessar aðstæður. Þarna er merkingin greinilega neikvæð, hér er spurningin ekki um það að handknattleikssambandið hafi gert of mikið af einhverju heldur að sambandið hafi farið yfir strikið hvað varðar að leyfa leikinn við þessar aðstæður.

Stundum má giska betur á hvað býr að baki, t.d. í þessu dæmi: „Sá er búinn að Reykása yfir sig, Tvíreykt eins og hangikjetíð“ – með líklegri gamansamri vísun í grínpersónuna Ragnar Reykás (Spaugstofan) sem sífellt skipti um skoðun. Framhaldið, um „tvíreykt“, er sjálfsagt áframhaldandi orðaleikur um nafn Reykáss. Og líklegt er að í næsta dæmi sé á ferðinni gildisdómur, líklega frekar neikvæður: „Það tók Sigmund Davíð ca. 15 sekúndur að Sigmund-Davíða yfir sig í þessu viðtali“ (Tw. 2017) og að þar sé vísað í þekkt sjónvarpsviðtal í apríl 2017.

Eins og nefnt var áður er einnig hægt að mynda sagnir af staðarheitum ýmiss konar en eins og komið hefur fram er oft erfitt að geta sér til um merkinguna. Í dæmi eins og að *Holtavörðuheiða yfir sig* má ímynda sér að hægt sé að segja þetta um manneskju sem fer, að mati einhvers, of oft um Holtavörðuheiðina í einhverjum erindagjörðum, þ.e. að í þessu felist einhver gamansemi um að keyrt sé svo oft norður og suður. Hins vegar er útilokað að geta sér til um merkingu orðasambandsins að *Húsvíkingast yfir sig* án nánara samhengis: „er minn að húsvíkingast yfir sig í kvöld?“ (Tw. 2016).

Dæmin sem hér hafa verið tekin sýna að tengingin við þá merkingarþætti nafnorðsins sem máli skipta fyrir túlkun sagnarinnar er bæði háð tíma og rúmi, hvar og hvenær dæmið er skrifað og birt, hver les það og hvenær o.s.frv.

5.2 Ástæður fyrir aukinni notkun

Með hliðsjón af því sem greint var frá að framan má spyrja hvað valdi því að orðasambandið *SÖGN + yfir sig* verði skyndilega svo algengt og nýmyndun sagna af (einkum) nafnorðsstofni jafnvirk og raun ber vitni. Nokkrar skýringar eru tiltækar og skal nú hugað að þeim.

Undanfarin 10–15 ár hefur notkun netmiðla aukist gríðarlega, einkum meðal yngra fólks, og helsta tungumálið þar er enska. Því er nærtækast að leita enskra áhrifa þó að ekki þurfi að vera um alveg sambærileg orðasambönd að ræða. Í ensku er til orðasambandið (*gerandi*) + *out-X* + *ANDLAG*, þar sem *X* er sögn, t.d. *to outfish* + *ANDLAG* ‘to outdo someone in fishing, to catch more fish than someone’ (dæmi af netorðabók *Merriam-Webster*; sjá nánar Kotowski 2021). Orðasambandið er virkt og mjög algengt í ensku og virðist hafa orðið æ algengara undanfarin ár á netmiðlum. Oft birtist það sem $X_i \text{ out-} X_i + \text{ANDLAG}$ þar sem *X* er bæði *gerandi* og sagnstofn, t.d. *Taylor Swift out-Taylored herself*, í merkingunni ‘T. Sw. toppaði sjálfa sig’, eða $X \text{ out-} Y_i + \text{ANDLAG}_i$, t.d. *Spurs out-Liverpooled Liverpool* í merkingunni ‘Tottenham gerði e-ð betur en Liverpool er vant að gera’. (Til eru flóknari afbrigði sem hér verða ekki rædd.) Þetta virðist ekki síst vera algengt þegar fjallað er um tónlist, íþróttir eða annað slíkt þar sem gerendur „toppa“ sig iðulega, annaðhvort á jákvæðan eða neikvæðan hátt. Orðasambandið er raunar gamalt í ensku og kemur t.d. fyrir í verkum Shakespeares:

- (16) I would have such a fellow whipped for o’erdoing
Termagant. It out-Herods Herod. Pray you, avoid it.”
(Hamlet)

Merkingin er ‘to be superior to Herod in cruelty, evil, extravagance, etc.’ (Tréguer 2021). Til fróðleiks skal hér sýnt hvernig helstu þýðendur Hamlets hafa þýtt þetta:²³

- (17) a. Þann lúða vil ég hýða sem ofleikur oflátung – þykist
meiri Heródes en Heródes. (Þórarinn Eldjárn 2020:95)
b. ég gæti látið flengja slíkan fugl sem flegðast meira en
flagð og þjösnastr meir en þjösni. (Helgi Hálfðanarson
1970:69)
c. Ég gæti látið hýða slíkan loddara, sem tryllist meira
en tröll og hamast meira en Heródes. (Matthías
Jochumsson 1960:122)

Mynstur í einu máli getur haft áhrif á mynstur í öðru þó að mynstrin séu ekki formlega sambærileg að öllu leyti (sbr. Matras og Sakel 2007 og umræðu þar um mynsturafritun, e. *pattern replication*). Enska orðasambandið sem hér var rætt er ekki hægt að yfirfæra óbreytt í íslensku svo vel sé, en í íslensku er til mynstur fyrir orðasambandið

²³ Við þökkum Þóarni Eldjárn fyrir veitta aðstoð.

SÖGN + *yfir sig* sem nýttist að nokkru leyti til þess að tjá það sama og enska orðasambandið *tjáir*. Þannig svarar t.d. *að pabba yfir sig* til e. *to out-dad (himself)* og *að bleika yfir sig* til e. *to out-pink (himself/herself)* (bæði ensku dæmin eru af netinu) og í safni okkar koma fyrir mörg dæmi eins og *Afturelding er að Aftureldinga yfir sig*, *Liverpool er að Liverpoola yfir sig*, sem augljóslega svara til enska orðasambandsins X_i *out- X_i* + AFTURBEYGT ANDLAG. Hér er því ekki aðeins um áhrif frá ensku að ræða heldur tekur íslenska mynstrið í raun yfir vissa þætti enska mynstursins.

Til viðbótar við það sem hér var rakið skal minnt á sjálft fyrirbærið aðskeytislausu orðmyndun, sem þessi grein fjallar um, en það er afar virkt í ensku og er nánast hægt að mynda sögn af hvaða orðstofni sem er, einkum nafnorðum, samnöfnum og sérnöfnum, en einnig af öðrum stofnum og af orðasamböndum og frösum. Slík orðmyndun er vissulega ekki jafnalgeng í íslensku og í ensku en hefur samt lengi verið vel virk e.t.v. vegna þess að aðrir orðmyndunarkostir til að mynda sagnir eru fáir í íslensku, eins og áður var nefnt.

Hér verður ekki greitt úr því hvort kemur á undan, aukin myndun sagna við aðskeytislausu orðmyndun, sennilega undir einhverjum áhrifum frá ensku, eða aukin notkun orðasambandsins SÖGN + *yfir sig*, en hvort tveggja tilheyrir málþróun undanfarinna ára.

6 Virkni orðmyndunarinnar

Ekki virðast vera miklar hömlur á því hvaða nafnorð, samnöfn og sérnöfn, geti undirgengist aðskeytislausu orðmyndun í orðasambandinu SÖGN + *yfir sig*. Atviksorð, lýsingarorð, upphrópanir og heilir frasar geta einnig komið fyrir þar, í miklu minna mæli þó. Þessi fjölbreytni orða af ýmsum orðflokkum bendir til mikillar virkni orðmyndunarinnar, eins og bent var á í inngangi. En hver eru helstu einkenni orðmyndunar með mikla virkni eins og um er að ræða í orðasambandinu SÖGN + *yfir sig*? Til þess að gera sér grein fyrir því er mikilvægt að skoða tvö atriði, annars vegar stakdæmi og hins vegar fjölbreytni orðflokka og grunnorðanna sem taka þátt í orðmynduninni.

Í 3. kafla kom fram að um 300 nýjar sagnir fundust í orðasambandinu, myndaðar við aðskeytislausu orðmyndun, og skal það rifjað upp hér: Einar 160 reyndust dregnar af innlendum samnöfnum og nokkrum lýsingarorðum og frösum (t.d. *hæstarétta*, *bleika*, *góðufólka*),

um 25 af innlendum og rúmlega 50 af erlendum sérnöfnum (t.d. *Björka*, *Spielberga*) og um 60 af íslenskum og erlendum nöfnum íþróttafélaga (t.d. *Aftureldinga*, *Evertona*) og af landa- og staðarheitum (t.d. *Holta-vörðuheiða*, *Tortóla*). Að auki fundust í kringum 120 sagnir sem rekja má til ensku eða eru dregnar af enskum orðum og lagaðar að íslensku að nokkru eða verulegu leyti (t.d. *feisbúkka*, *dánlóða*). Alls eru þetta í kringum 420 sagnir. Í 4.2.2 kom fram að um nálega 330 þessara sagna fannst einungis eitt dæmi. Það vitnar um hátt hlutfall stakdæma (*hapax legomena*) sem bendir til mikillar virkni orðmyndunarinnar. Spyrja má af hverju stakdæmi séu mikilvæg við mat á virkni. Stakdæmi eru dæmi sem aðeins koma einu sinni fyrir í dæmasafni og er fjöldi þeirra talinn gefa góða vísbendingu um virkni tiltekens mynsturs (sjá umfjöllun í inngangi). Eiesland (2016:91) lýsir sambandi stakdæma og virkni þannig að „[a] pattern that is highly productive will produce many hapaxes, because the pattern is highly available to speakers to use ‘on the fly’ to produce words that might not ever become established in the language“. Hlutfall stakdæma af þeim u.þ.b. 420 sögnum, íslenskum og enskum, sem hér eru til umfjöllunar og myndaðar eru við aðskeytislause orðmyndun er 78,6% (330/420) sem verður að teljast verulega hátt hlutfall.

Hitt atriðið sem vert er að skoða í sambandi við mælanlega virkni orðmyndunar er fjölbreytni orðflokka sem grunnorðin teljast til, og svo bygging grunnorðanna. Hér má taka sem dæmi virkni viðskeytisins *-legur* í íslensku (sjá Þorstein G. Indriðason 2009 og 2023). Þótt flestir séu sammála um að þetta viðskeyti sé afar virkt þá er forvitnilegt að skoða hvað það er sem í raun veldur því. Í þessu sérstaka tilfelli kemur í ljós að viðskeytið getur myndað ný orð með grunnorðum af eftirfarandi orðflokkum: nafnorðum, lýsingarorðum, fornöfnum, atviksorðum og í einhverjum tilvikum forsetningum. Viðskeytið virðist hins vegar ekki geta tengst nafnhætti sagna. Þegar viðskeyti getur tengst grunnorðum af svo stórum orðflokkum sem nafnorðum og lýsingarorðum þá mælist virknin mun meiri en væri orðmyndunin t.d. aðeins tengd atviksorðum. Að auki tengist viðskeytið grunnorðum með ýmsa byggingu; þ.e. rótum, afleiddum orðum, einföldum orðum í eignarfalli, flóknari orðum í eignarfalli, rótum og tengihljóðum auk þess sem viðskeytið getur einnig tengst setningarlegum fyrri liðum.

Að mörgu leyti líkist aðskeytislause orðmyndun orðmyndun sem myndar sagnir með *-legur*. Eins og kemur fram þegar í inngangi greinarinnar er með aðskeytislause orðmyndun hægt að mynda

sagnir af nafnorðum, bæði samheitum og sérheitum, lýsingarorðum, atviksorðum, upphrópunum og frösum. Orðmyndunin nær einnig yfir grunnorð með ýmsa byggingu, frá einföldum rótum og afleiddum orðum til samsettra orða og frasa þó að fjölbreytni grunnorðanna sé ívið meiri þegar *-legur* á í hlut. Sérstakt er þó fyrir aðskeytisláusu orðmyndunina að myndun af sérnöfnum er einkar virk.

Fljótt á litið virðist fátt standa í vegi fyrir myndun sagnar í orða-sambandinu *SÖGN + yfir sig*. Þetta má til sanns vegar færa ef litið er til hlutfalls stakdæma af heildarfjölda sagna, fjölbreytni grunnorðanna sem taka þátt og orðflokkanna sjálfra.

Til þess að fá nánari sýn á virkni orðmyndunarinnar með *SÖGN + yfir sig* var skoðað hvort nýmyndaðar sagnir sem fundust við leit að þessu orðasamhengi kæmu fyrir í öðru setningarlegu samhengi. Leitað var í Rmh. að dæmum um nafnhátt, 3.p.et. og ft. í þátíð og um sagnbót. Í ljós kom að dæmi fundust í öðru samhengi um 62% sagna sem myndaðar voru af samnafni, þ.e. af tæplega 100 af um 160 sögnum. Um 25% sagna sem dregnar eru af nöfnum íþróttafélaga og staða o.þ.h. fundust einnig í öðru samhengi, *Arsenala, Bandaríkja, Frakka, Hauka, ÍBVa, Íslendinga, Kana, Liverpoola, Spörsa, Svía, Tottenham, Vikinga, Þjóðverja; enska, sænska, þýska*. Minnst var um að nýmyndaðar sagnir dregnar af mannanöfnum kæmu fyrir annars staðar, en undantekningar voru þó *Björka, Hjölla* og *Stefána*:

- (18) a. Lettland að **Björka** sig í gang 20 árum of seint“ (*Tw.* 2015)
- b. Köllum það ekki að beila – núna er það kallað að **Hjölla!** (*Tw.* 2017)
- c. hver í fjandanum var að **stefána** sig upp í PL?? (*Tw.* 2011)

Merkingin hér sem víða annars staðar er óljós þó að gíska megí á að fyrsta dæmið eigi við eitthvað sem líkist því sem söngkonan Björk hefur eða hefði gert og að síðasta dæmið sé vísun í þekktan íslenskan íþróttafréttamann og að „PL“ standi fyrir e. *Premier League* sem er enska úrvalsdeildin í knattspyrnu. – Af þessu má ráða að umtalsvert margar hinna nýmynduðu sagna eru ekki bundnar einungis við samhengið *SÖGN + yfir sig*.

7 Helstu niðurstöður

Komið er að lokum þessarar umfjöllunar um orðasambandið *SÖGN* + *yfir sig* og aðskeytislause orðmyndun sagna. Hér verður hið helsta dregið saman. Í upphafi voru nefnd ýmis atriði sem ætlunin var að kanna og eru þau endurtekin í (19) til glöggvunar og er ætlunin að rekja svör við þessum atriðum nokkurn veginn lið fyrir lið hér að neðan:

- (19) a. Umfang og virkni orðmyndunarinnar
- b. Orðflokkar þeirra orða sem taka þátt í orðmynduninni
- c. Merking og túlkun sagna í orðasambandinu
- d. Skipting á milli sagna sem myndaðar eru af innlendum og erlendum orðum

Sú niðurstaða að rúmlega 78% dæmanna í rannsókninni eru stakdæmi bendir sterklega til þess að þessi aðskeytislause orðmyndun, í því samhengi sem hér var fjallað um, sé einkar virkt ferli í íslensku. Það hlýtur stuðning af fjölbreytni grunnorðanna sem einkum eru nafnorð en geta einnig verið af öðrum orðflokkum. Það sem einnig rennir stoðum undir mikla virkni er fjölbreytni grunnorðanna þegar kemur að byggingu þeirra. Sum þeirra eru einföld að byggingu (rætur) en önnur eru flóknari (samsetningar og frasar). Niðurstöður rannsóknarinnar benda eindregið til þess að fáar takmarkanir séu á orðmynduninni að þessu leyti. Benda má á að sagnir sem myndaðar eru með aðskeytislause orðmyndun og notaðar í þessu tiltekna orðasambandi eru margar hverjar ekki eingöngu bundnar við það heldur eru til önnur dæmi um sjálfstæða notkun þeirra.

Svo virðist sem orð af allflestum orðflokkum geti verið innlegð í aðskeytislause orðmyndun í íslensku og það á raunar einnig við um önnur mál, t.d. norsku (sjá Nilstun 2018). Enda þótt myndun sagna virðist algengust er einnig hægt að mynda orð af öðrum orðflokkum með þessari aðferð.

Merking elstu sagnanna er vel ljós þegar þær eru skoðaðar, þ.e. að gert sé of mikið af því sem sögnin lýsir. Þannig merkir *að borða yfir sig* einfaldlega að maður hafi borðað of mikið, meira en maður hafði ætlað sér. Í nýrri sögnum er hins vegar oft erfiðara að greina og túlka merkinguna, ekki síst í þeim textum sem hér hafa verið athugaðir þar sem samhengið er gjarnan mjög takmarkað og fyrst og fremst talað til nokkurs konar samskiptavina eða annarra sem hafa

skilning á efninu á þeirri stundu sem skrifað er. Þá er oft óvíst í hvað sögnin vísar og merkingin um leið óljós. Hún er oft bundin mjög sérstökum aðstæðum, orðanotkun sem hefur þróast við mikla notkun samfélagsmiðla, einkanlega *Twitter*, og sögnin getur þá bæði vísað í eitthvað sem er neikvætt eða annað sem er jákvætt. Þar er um að ræða ritmál sem liggur nærri talmálinu. Sú afmarkaða undirtegund aðskeytisláusrar orðmyndunar sem hér var fjallað um er eftirtektarvert og lifandi dæmi um það hvernig þessi orðmyndun fer fram og hefur að auki áhugaverða vísun í sambærilega orðmyndun í öðrum málum. Hér virðist sem þekkja þurfi til persónunnar eða atviksins sem vísað er til ef skilja á merkingu orðasambandsins. Að einhverju leyti má rekja þessa notkun til erlendra áhrifa, einkanlega enskra, sem marka má af því að talsvert mörg orðanna sem fundust eru tekin beint úr ensku eða eru aðlöguð ensk tökuorð. Í því safni sem dregið var saman fyrir þessa rannsókn er jöfnum höndum að finna dæmi um íslenskar sagnir og sagnir myndaðar af orðum af erlendum uppruna, og þá nær eingöngu enskar. Á þetta sérstaklega við um sagnir úr íþróttamáli en einnig af öðrum sviðum.

Um aldur aðskeytisláusu orðmyndunarinnar í áður nefndu orðasambandi er það að segja að í elstu dæmum, frá 19. og 20. öld, koma aðeins fáeinar sagnir fyrir, t.d. *lesa + yfir sig* og *borða + yfir sig*. Í kringum síðustu aldamót fer að bera á því að nota megi fleiri sagnir sem dregnar eru af fjölbreyttari orðtegundum en þær eldri og hefðbundnu og sagnasafnið virðist samkvæmt rannsókn okkar hafa stækkað á þessari öld. Þannig er bæði hægt að nota fleiri „gamlar“ sagnir en áður og unnt að skapa nýjar og e.t.v. á margan hátt óvæntar sagnir af samnöfnum, sérnöfnum og staðarheitum, íslenskum eða erlendum, og í raun virðist þessi sagnmyndun vera án mikilla takmarkana.

Það væri efni í sérstaka rannsókn að skoða meira almennt orðasambandið *SÖGN + yfir sig*. Enn fremur væri áhugavert að skoða hver munurinn er á orðalagi þar sem *yfir sig* er atviksliður með sögn, „Jón svaf yfir sig“, og þar sem um er að ræða atvikslið sem lýsir eftirfarandi lýsingarorði, „Jón var yfir sig glaður“. Enn fremur mætti athuga hvort máli skipti að á eftir *SÖGN + yfir sig* komi forsetningarliður, t.d. „... að þjóta út í næstu verslun og kaupa yfir sig af sumarfötum“. Það er svo auðvitað sérstakt rannsóknarefni hvernig svona orðasambönd koma upp og ná útbreiðslu og verða jafnvel vinsæl og eftir hvaða leiðum það gerist. Að hve miklu leyti er þetta t.d. bundið við textategund eða umfjöllunarefni? Þau dæmi sem safnað var fyrir þessa rannsókn kunna að benda til þröngs notkunarramma en ljóst er þó að hin nýja

notkun á SÖGN + yfir sig er ekki einungis bundin við samfélagsmiðla eða ípróttir, tónlist, kvikmyndaefni og slíkt; í viðtali í fréttum *Ríkis-úthvarpsins* 15.2.2025 komst t.d. bæjarstjóri tiltekins sveitarfélags svo að orði að „Borgarstjórnin [væri] búin að stjórnsýsla smá yfir sig“.

Von okkar er sú að þessi yfirferð yfir orðasambandið SÖGN + yfir sig veiki áhuga á því að þetta efni verði skoðað nánar í framtíðinni.

Heimildir

- Alonso, Roberto Torre og Gema Maíz Villalta. 2014. Hapax Legomena and the Productivity of the Old English Weak Verb Suffixes. *Nordic Journal of English Studies* 13(3):188–211.
- Boer, R. C. (útg.). 1892. *Orvar-Odds Saga*. Halle a. S.: Max Niemeyer.
- Bram, Barli. 2011. *Major total conversion in English: The question of directionality*. Doktorsritgerð, School of Linguistics and Applied Language Studies. Wellington: Victoria University of Wellington.
- Don, Jan. 1993. *Morphological Conversion*. Doktorsritgerð. Utrecht: Utrecht University.
- Don, Jan. 2005. Roots, deverbal nouns and denominal verbs. Í: Geert Booij, Emiliano Guevara, Angela Ralli, Salvatore Sgroi og Sergio Scalise (ritstj.): *Morphology and Linguistic Typology*, bls. 91–105. On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting (MMM4), Catania, 21–23 September 2003.
- Eiesland, Eli Anne. 2016. *The semantics of Norwegian noun-noun compounds: A corpus-based study*. Doktorsritgerð við norrændeild Oslóarháskóla.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 2020. -ast. <https://uni.hi.is/eirikur/2020/08/28/ast> (sótt í júní 2025).
- Eiríkur Rögnvaldsson. 2022. *Alls konar íslenska. Hundrað þættir um íslenskt mál á 21. öld*. Reykjavík: Mál og menning.
- Fleischer, Wolfgang og Irmhild Barz. 2012. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. 4. útg., endurskoðuð. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Gast, Volker, Michael T. Putnam og Kristín Margrét Jóhannsdóttir. 2025. Excessive events: The syntax and semantics of OVER-modification in Icelandic. *Glossa: a journal of general linguistics* 10(1):1–33. <https://www.glossa-journal.org/article/id/16842/> (sótt í júní 2025).
- Guðbrandsbiblíja 1584. Hið íslenska biblíufélag. <https://biblian.is/gudbrands-biblia> (sótt í júní 2025).
- Guðrún Kvaran. 2005. Orð. *Handbók um beygingar- og orðmyndunarfræði. Íslensk tunga II*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Guðrún Kvaran. 2013. „Ungt fólk sem ég hef átt í samskiptum við er í sífellu að kalla hvert annað sjomli og sjomla. Hvað merkir það eiginlega?“ *Vísindavefurinn*, 19. apríl 2013. <https://visindavefur.is/svar.php?id=65021> (sótt í júní 2025).

- Handkastið*. Handboltahlaðvarp. Umsjónarmaður: Arnar Daði Arnarsson. <https://www.visir.is/utvarp/s/383/handkastid> (sótt í júní 2025).
- Hein, Katrin og Stefan Engelberg. 2018. Morphological variation: the case of productivity in German compound formation. *MMM11 Online proceedings*, bls. 36–50. <https://doi.org/10.26220/mmm.2871> (sótt í júní 2025).
- Helgi Hálfðanarson (þýð.). 1970. *William Shakespeare. Leikrit V*. Reykjavík: Heimskringla.
- Íslenskt textasafn. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://corpus.arnastofnun.is> (sótt í júní 2025).
- Josefsson, Gunlög. 1997. *On the principles of word formation in Swedish*. Lund: Lund University Press.
- Jóhannes B. Sigtryggsson. 2011. *Málið á Ævisögu Jóns Steingrímssonar*. Doktorsritgerð, Hugvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Jón Ólafsson. 1908–1909 [1661]. *Ævisaga Jóns Ólafssonar Indíafara samin af honum sjálfum (1661)*. Útg. af Sigfúsi Blöndal. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmentafjelag.
- Jón Steingrímsson. 2011 [um 1791]. *Ævisaga Jóns Steingrímssonar (Lbs 182 4to)*. Sjá Jóhannes B. Sigtryggsson 2011.
- Jón Þorkelsson Vídalín. 1995 [1718–1720]. *Vídalínspostilla. Hússpostilla eður einfaldar predikanir yfir öll hátíða- og sunnudagaguðspjöll árið um kring*. Gunnar Kristjánsson og Mördur Árnason sáu um útgáfuna. Reykjavík: Mál og menning og Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands.
- Jón Þorkelsson Vídalín. 2006 [1698–1720]. *Í nafni heilagrar guðdómsins þrenningar. Prestastefnuðómar Jóns biskups Vídalíns árin 1698–1720*. Már Jónsson og Skúli S. Ólafsson tóku saman. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Kjartan Atli Kjartansson. 2015. Allir eru bolir inn við beinið. *Fréttablaðið* 15.8.2015:32.
- Kjartan Ottósson. 1986. Mörk orðmyndunar og beygingar: miðmynd í nútímaíslensku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 8:63–119.
- Kotowski, Sven. 2021. The semantics of English out-prefixation: a corpus-based investigation. *English Language and Linguistics* 25(1):61–89.
- Manova, Stela. 2011. *Understanding Morphological Rules. With Special Emphasis on Conversion and Subtraction in Bulgarian, Russian and Serbo-Croatian*. Dordrecht/New York: Springer.
- Matras, Yaron og Jeanette Sakel. 2007. Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence. *Studies in Language* 31(4):829–865.
- Matthías Jochumsson (þýð.). 1960. *William Shakespeare. Leikrit. Macbeth, Hamlet, Rómeó og Júlía, Ótello*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja.
- Merriam-Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com> (sótt í júní 2025).
- Nilstun, Carina. 2018. Orddannelsestypen konversjon i leksikografien. *Nordiska studier i leksikografi* 14:205–213.

- Nýja testamentið 1540. Orðstöðulykill. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://ordlyklar.arnastofnun.is/ntodds/nto.htm> (sótt í júní 2025).
- ONP = *Ordbog over det norrøne prosasprog / A Dictionary of Old Norse Prose*. Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet. <https://onp.ku.dk> (sótt í júní 2025).
- Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Med støtte fra Carlsbergfondet, Kulturministeriet og Brebølfonden. <https://ordnet.dk/ods> (sótt í júlí 2025).
- Pierrehumbert, Janet B. og Ramon Granel. 2018. On hapax legomena and morphological productivity. *Proceedings of the 15th SIGMORPHON Workshop on Computational Research in Phonetics, Phonology, and Morphology*, bls. 125–130. Brussel: The Association for Computational Linguistics.
- Rafn, Carl Christian (þýð.). 1826. *Nordiske Kæmpe-Historier eller mythiske og romantiske Sagaer efter islandske Haandskrifter fordanskede ved Carl Christian Rafn*. Tredie bind. [2.] Ketil Hængs og Grim Lodinkins Sagaer, Ørvarodds Saga, An Buesvingers Saga og Romund Grejpssöns Saga. Kjøbenhavn.
- Rmh. = *Risamálheildin*. 2025. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://malheildir.arnastofnun.is> og <https://igc.arnastofnun.is/is/index.html> (sótt í júní 2025).
- ROH = *Ritmálssafn Orðabókar Háskólans*. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <https://ritmalssafn.arnastofnun.is/> (sótt í júní 2025).
- Sigfús Blöndal. 1920–1924. *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík: Íslensk-danskur orðabókarsjóður.
- Starkaður Barkarson, Steinþór Steingrímsson og Hildur Hafsteinsdóttir. 2022. Evolving Large Text Corpora: Four Versions of the Icelandic Gigaword Corpus. Í: Nicoletta Calzolari o.fl. (ritstj.): *Proceedings of the 13th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2022)*, Marseille, 20.–25. júní 2022, bls. 2371–2381. Paris: European Language Resources Association.
- Štekauer, Pavol. 1996. *A Theory of Conversion in English*. Frankfurt: Peter Lang. timarit.is. Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. <https://timarit.is> (sótt í júní 2025).
- Tréguer, Pascal. 2021. ‘to out-Herod Herod’ | ‘to out-Zola Zola’. *Word Histories*. <https://wordhistories.net/2021/10/12/outherod-herod-outzola-zola> (sótt í júní 2025).
- Valera, Salvador. 2015. Conversion. Í: Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen og Franz Rainer (ritstj.): *Word-Formation – An International Handbook of the Languages of Europe 2*, bls. 322–340. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Þorsteinn G. Indriðason. 2009. Um virkar og frjósamar orðmyndunarreglur í íslensku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 30:93–120.
- Þorsteinn G. Indriðason. 2016. Á mörkum afleiðslu og samsetningar. Um orðlíka seinni liði í íslensku. *Orð og tunga* 18:1–41.

Þorsteinn G. Indriðason. 2023. Hvorfor er suffikset *-legur* såpass produktivt i islandsk? En historisk utgreiing. Í: Matteo Tarsi, Lasse Mårtensson og Henrik Williams (ritstj.): *Från Island till Sverige och tillbaka: Festskrift till Veturliði G. Óskarsson på 65-årsdagen*, bls. 175–196. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Þorsteinn G. Indriðason og Veturliði Óskarsson. (Væntanlegt). „Hér er fólk annaðhvort að kaffa sig upp eða bjóra sig niður.“ Um aðskeytislausu myndun sagna af nafnorðum í íslensku. *Bíður birtingar í tímaritinu Íslenskt mál og almenn málfræði*. 48.

Þórarinn Eldjárn (þýð.). 2020. *Hamlet*. Reykjavík: Vaka-Helgafell.

Vefheimildir, netfjölmiðlar:

Bland.is, *Bleikt.is*, *DV.is*, *Facebook*, *Fotbolti.net*, *Heimildin.is*, *Malefnin.com*, *Mbl.is*, *Stundin.is*, *Twitter.com* (*Tw.*).

Viðauki

1. Sagnir myndaðar af íslenskum stofni eða eldri erlendum stofni

Með [◻] eru merktar sagnir sem í Rmh. komu aðeins fyrir með *yfir sig* og með [▪] sagnir sem einnig fundust í öðru setningarsamhengi.

1999-a [◻]	gigga [▪]	krúttsprengrja [◻]
afa [◻]	gjaldþrotaskrifa [◻]	kubba [▪]
appelsínugulaviðvara [◻]	gjörninga [▪]	kúreka [◻]
ábenda [◻]	gjörningalista [◻]	körfubolta [◻]
áramótaheita [◻]	glimmera [▪]	laxa [▪]
bassa [▪]	golfa [▪]	lesta [▪] (af lest, járnbraut)
bitra [▪]	gosa [◻]	leyfiskerfa [◻]
Bítla [▪]	góðufólka [◻]	listaháskóla [◻]
bleika [▪]	guða [▪]	lundabúða ^{◻2}
bola [▪]	gyðinga [▪]	lúða [▪] , lúðast [▪]
bolla [▪]	handbolta [▪]	mamma [▪]
brandara [◻]	handkasta [◻]	málfarast [◻]
brussa [▪]	hassa [▪]	mánudaga [▪]
bræðra [◻]	hlandskála [◻]	menninga [▪]
burgeisa [◻]	homma [▪]	miðaldra [▪]
bústaða [◻]	hora [▪]	mogga [▪]
Bylgja [▪]	hroka [▪]	morfisa [▪]
byssa [▪]	hrúta [▪]	múrsteina [▪]
Costcoa [▪]	húha [▪]	namma [▪]
Dale Carnegiea [◻]	hægra [◻]	nilla [▪]
diskóa [▪]	hæstarétta [◻]	núvirða [▪]
djöflasýra [◻]	iðnaðarsalta [▪]	nýja skóla [◻]
doktora [▪]	impressionisma [◻]	nörða [▪]
drama [▪]	íþrótta [▪]	orðaleikja [◻]
durta [◻]	jafnvægissláa [◻]	óa [▪]
einaprósenta [◻]	jeppa [▪]	pabba [▪] , pabbast [▪]
epla [▪]	jesúa [▪]	pappakassa [◻]
fagmanna [▪]	jóla [▪]	píslarvotta [◻]
fasistast [▪]	jólasnjóa [▪]	plebba [▪]
félagsstarfa [◻]	jólastressa [▪]	popúlista [◻]
forseta [◻]	kaffa [▪]	prófessora [◻]
fótbolta [▪]	kakóa [▪]	rasista [▪]
framsókna [▪]	kaldhæðna [▪]	rassa [▪]
frunsa [▪]	kallakalla [▪]	ráðuneyta [◻]
frygða [◻]	kapítalisma [◻]	ríkisstofnana [◻]
fynda [▪]	kláma [▪]	rjóma [▪]
gamla skóla [◻]	klisja [▪]	
geita ^{▪1}	klúta [◻]	
	kóka [▪]	
	kóngrá [▪]	
	kóngsa [◻]	
	krúttá [▪]	
	krúttla [◻]	

¹ E.t.v. leikur að því að íslenska ensku skammstöfunina GOAT 'Greatest Of All Time'.

² Dæmi eru til um nh. *búða* (ekki þó með *yfir sig*), a.m.k. þetta: „ekkert verið að búða í mánuð þannig að hún gæti safna[ð] drasli“ (*Bland.is* 2005).

rugludalla ◻	smáborgara ◻	tækna ▪
RÚVa ▪	snáða ◻	töffa ▪
rækjusamloka ▪	snekkja ◻	töffara ▪
sauðnauta ◻	sniðuga ◻	vampíra ▪
sápuhanska ◻	sósíaldemókrata ▪	veganúa ◻
siðrofa ◻	spaða ▪	vonbrigða ◻
sjallalalala ◻	sporta ▪	vúhúa ▪
sjálfhverfa ◻	spritta ▪	væmnast ▪
sjomla ▪	Stuðmanna ◻	vowa ▪
skandala ▪	tannþráða ▪	þorra ◻
skálða ▪	tíska ▪	þrota ▪
Skreytum Hús-a ▪	trúða ▪	öfgasinnast ▪
skæra ▪	túrista ▪	ökkla ▪
slúðurrita ◻	tvíþba ▪	
smartlanda ▪	týpa ◻	

2. Sagnir myndaðar af nöfnum íþróttafélaga, staða og persóna

Með ◻ eru merktar sagnir sem í Rmh. komu aðeins fyrir með *yfir sig* og með ▪ sagnir sem einnig fundust í öðru setningarsamhengi. Ekki fundust skýr dæmi um sagnir dregnar af nöfnum erlendra persóna í öðru setningarsamhengi en með *yfir sig*.

Af íslenskum íþróttafélögum

Aftureldinga ◻
 Blika (Breiðablik) ◻
 FHa ◻
 Gróttu ◻
 Hauka ▪
 HSÍa ◻
 IHFa ◻
 ÍBVa ▪
 Skagamanna ◻
 Tindastóla ◻
 Víkinga ▪

Af enskum íþróttafélögum

Arsenala ▪
 Chelseaa ◻
 Evertona ◻
 Leedsa ◻
 Liverpoola ▪
 Liverpoolska ◻
 Spursa ◻, Spörsa ▪
 Tottenhama ▪

Af öðrum íþróttafélögum

Chagera ◻
 Golden Statea ◻
 JBGa ◻
 Kingsa/Kinga ◻
 Knicksa ◻
 MLBa ◻
 Sixersa ◻
 Uniona ◻
 Uniteda ▪

Af staðar- og þjóðahaitum

Balkana ◻
 Bandaríkja ▪
 Benidorma ◻
 Berna ◻
 Chernobyla ◻
 Clevelanda ◻
 Dana ◻
 Englendinga ◻
 Evrópa ◻
 Finna ◻
 Flórída ◻
 Frakka ▪
 Grindavíka ◻

Hamborga ▪
 Holtavörðuheíða ◻
 Húsvíkingast ◻
 Íslanda ◻
 Íslendinga ▪
 Ítala ◻
 Kana ▪
 Kefl(a)víka ◻
 Króata ◻
 Memphisa ◻
 New Jerseya ◻
 Norega ◻
 Norsast ◻
 Roma ◻
 Rússa ▪
 Skeifa ◻
 Svía ▪
 Svíþjóða ◻
 Tortóla ◻
 USAa ◻
 Valencia ◻
 Þjóðverja ▪

Af lýsingarorðum

enska ▪
 sænska ▪
 þýska ▪

**Af íslenskum manna-
nöfnum**

Alberta ◻
 Antona ◻
 Bendera ◻
 Bjarna ◻
 Björka ▪
 Bjössa ◻
 Dr. Gunna ◻
 Gunna Helga ◻
 Hjöllla ▪
 Hjörleifa ◻
 Hlyna ◻
 Jens Guða ◻
 Kára Stefánssona ◻
 Ladda ◻
 Magnús Magnússona ◻
 Möllera ◻
 Odda ◻
 Oddssona ◻
 Óla Stefána ◻
 Reykása ◻
 Sigmund Davíða ◻
 Stefána ▪
 Steina ◻
 T-a ◻

**Af erlendum manna-
nöfnum****1) Leikmenn fótbolta og
körfubolta**

Barbosa (kb.)
 Boulahrouza (fb.)
 Bustiona (kb.)
 Chris Paula (kb.)
 Corey Maggettea (kb.)
 Currya (kb.)
 Daltona (fb.)
 Derrick-Rose-og-Monta-
 Ellisa (kb.)
 GarPaxa (kb.)
 GazBova (fb.)
 Jonjoa (fb.)
 JR Smitha (kb.)
 Kariusa (fb.)
 Kyle Korvera (kb.)
 Kyle Lowrya (kb.)

Larry Hughesa (kb.)
 LeBrona (kb.)
 Lovrena (fb.)
 Michael Owena (fb.)
 Mourinha (fb.)
 Neuera (fb.)
 Nick Younga (kb.)
 Noah (kb.)
 Pepa (fb.)
 Peyton-Romoa (kb.)
 Queresma (fb.)
 Rajon Rondo (kb.)
 Steph Currya (kb.)
 Tebowa (fb.)
 Toni Espinósa (fb.)
 Torresa (fb.)
 Wengera (fb.)

**2) Af öðrum erlendum
nöfnum**

Bill Gatesa
 Bruno Marsa (tónl.)
 Carricka (tónl.)
 Chris Browna (tónl.)
 Einsteina
 Enya (tónl.)
 Forest Gumpa (kvikm.)
 Góldblúma (kvikm.)
 Howarda
 Leana (tónl.)
 Liama (tónl.?)
 Martina
 Mosesa
 Paul Rudda (kvikm.)
 Russa
 Sergio Garcia (golf)
 Spielberga (kvikm.)
 Trumpa
 Wes Andersona (kvikm.)
 Zeigarnikka

Lykilorð

íslenska, aðskeytislaus orðmyndun, merking, merkingartúlkun, erlend áhrif

Keywords

Icelandic, conversion, zero derivation, semantic interpretation, foreign influence

Abstract

This article discusses a special type of word formation in Icelandic that has become quite widespread in recent years and decades, especially on social media, not least on Twitter, and which appears particularly frequently in the expression Icel. VERB + *yfir sig* (i.e. ‘to VERB one self’). It involves the direct formation of verbs, mainly from nouns. Verbs formed from word classes other than nouns can also occur. This type of word formation is called conversion. It differs from conventional word formation in that neither derivation with affixes nor compounding are used. A large collection of examples was examined to get a closer look at the nature of the word formation seen in the aforementioned phrase. More than 400 verbs were found that were formed from common nouns but also from proper nouns of people, placenames and names of e.g. sports clubs. This type of word formation has existed in Icelandic for quite a long time, but was limited to relatively few verbs. This seems to have changed at the end of the 20th century, when verbs became increasingly diverse. In some cases, there are also changes in the meaning of the verbs. This development should be seen in the light of the rise of social media in recent years and decades.

Veturlíði Óskarsson
prófessor í norrænum málum
Institutionen för nordiska språk
Uppsala universitet
veturlidi.oskarsson@nordiske.uu.se

Þorsteinn G. Indriðason
prófessor í norrænum málum
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
torsteinn.indridason@uib.no

